

AZƏRBAYCANIN KƏND TƏSƏRRÜFATI VƏ İNVESTİSIYA İMKANLARI

İ.H. İBRAHİMOV, iqtisad elmləri doktoru, professor

Məlumdur ki, Respublikada 1995-ci ildən etibarən həyata keçirilən aqrar islahatların birinci mərhələsi 2004-cü ildə müvəffəqiyyətlə başa çatmışdır. Bu mərhələdə yuxarıdan planlaşdırma əsasında idarə olunan təsərrüfat sistemi ləğv olunmuş və bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə uyğun yeni mülkiyyət münasibətləri formalaşmışdır. Aparılan aqrar siyasət kənddə əməyə yaradıcı münasibət bəsləyən, çəvin idarəçilik qabiliyyətinə malik olan mülkiyyətçilərin yaranmasına, sahibkarlığın və iqtisadiyyatın inkişafına güclü təkan vermişdir.

İslahat aparılan təsərrüfatlara məxsus 1393,3 min hektar torpaq sahəsi 3415,9 min nəfəri birləşdirən 850 minə yaxın ailənin və 545,9 mln manatlıq əmlak özəlləşdirilərək 825,9 min nəfərin xüsusi mülkiyyətinə verilmişdir. Təsərrüfatların özəlləşdirilən torpaq və əmlakına sahib olmuş payçıların bir hissəsi birləşərək müxtəlif təşkilati-hüquqi forması olan özəl təsərrüfatlar yaratmışlar. Dövlət Statistika Komitəsinin 01 yanvar 2006-cı il tarixə məlumatına əsasən mülkiyyətçilərin torpaq və əmlakı hesabına 2651 ailə kəndli təsərrüfatı, 156 istehsal kooperativ, 1191 kollektiv müəssisə yaradılmışdır. Bununla yanaşı mülkiyyətçilərin xeyli hissəsi fiziki şəxs kimi fəaliyyət göstərirlər. Araşdırmalar göstərir ki, sərbəst iqtisadi münasibətlər şəraitində təşkilatlanma və birgə təsərrüfatçılığın üstünlükləri barədə sahibkarların kifayət qədər biliklərə və informasiyaya malik olmamaları onların fərdiçiliyə meyl etməsinə səbəb olan amillərdəndir. Eyni zamanda bu kənd adamlarının bazar iqtisadiyyatı münasibətlərinə uyğun integrasiya şəraitində birgə işləmə prinsiplərini çətin qəbul etməsi ilə izah oluna bilər. Hesab edirik ki, fərdi qayda işləməyə üstünlük verən şəxslərdə bazar iqtisadiyyatına dair bilik və informasiyalar əldə etdikcə və özəl təsərrüfat subyektlərində müvəffəqiyyətlər artdıqca tək təsərrüfatçılıqdan integrasiya kooperativləşməyə doğru meyl artacaqdır. Digər tərəfdən mülkiyyətçilərdə olan pay torpaqlarının təmərküzləşdirilməsi, birləşdirilməsi və onların konsolidasiyası istiqamətində dövlət tərəfindən dəstək verilməsi üçün, aqrar siyasətin tərkib hissəsi kimi müəyyən iqtisadi mexanizmin işlənməsinə ehtiyac vardır.

Fikrimizcə, Moldova Respublikasında torpaqların konsolidasiyası mexanizmi və təcrübədən istifadə etmək olar.

Faktlar göstərir ki, kənd təsərrüfatında özəl mülkiyyətçilər formalaşdıqca, sərbəst istehsal münasibətləri inkişaf etdikcə məhsul istehsalı ildən-ilə artır. Təməli ulu öndərimiz H.Əliyev tərəfindən qoyulmuş aqrar islahatların başlanmasından indiyədək olan dövrün təhlili göstərir ki, əvvəlki illərlə müqayisədə həm kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahəsinin və həm də məhsul istehsalının strukturunda bazarın tələblərinə uyğun müsbət dəyişikliklər baş vermiş, torpaqlardan istifadə əmsalı xeyli yüksəlmişdir. Bu da bir daha aqrar sahədə həyata keçirilən siyasətin doğruluğunu təsdiq edir.

2006-cı ilin 23 martında Respublika Prezidenti İ.Əliyev İmişli rayonunda şəkər zavodunun açılış mərasimində çıxışında göstərilmişdir ki, "...Azərbaycanda qoyulan sərmayə özünü doğruldur. Ölkəmiz indi elə sürətlə inkişaf edir ki, hər bir sahəyə qoyulan vəsait qısa müddət ərzində özünü doğruldur və böyük gəlir gətirir. İş adamlarının, sahibkarlığın əsas məqsədində budur". Bununla yanaşı Prezident investisiya qoyuluşu üçün həm əlverişli imkanlar və həm də kənd təsərrüfatında çoxlu ehtiyatlar olduğunu göstərmişdir.

Aparılan uğurlu aqrar islahatlar nəticəsində 2005-ci ildə 1995-ci illə müqayisədə taxıl istehsalı 2,3 dəfə, kartof istehsalı 7,0 dəfə, tərəvəz istehsalı 2,7 dəfə,

cədvəl 1

Azərbaycanda adambaşına ərzaq məhsulları istehsalı, idxalı və özünütəminatmə səviyyəsi

	İstehsal (kq)			İdxal (kq)			Özünütəminatmə səviyyəsi, %-lə		
	1998	2000	2004	1998	2000	2004	1998	2000	2004
Taxıl və taxıl məhsulları	118.9	190.3	257.2	79.1	98.5	147.1	60.1	66.0	63.6
O cümlədən: buğda	102.4	145.1	192.1	53.1	89.1	138.1	65.9	62.0	58.2
Arpa	9.8	27.7	42.7	0.0	0.9	2.0	100.0	96.9	95.6
Kartof	40.1	59.2	113.7	6.4	6.2	4.7	86.3	90.6	98.8
Meyvə və üzüm	68.5	69.9	58.6	4.3	1.4	2.8	95.5	107.9	121.1
Tərəvəz və bostan məhsulları	74.6	131.4	174.9	3.1	1.7	1.9	96.5	99.2	101.2
Mal əti	6.4	7.0	8.4	1.6	1.0	0.8	80.1	87.8	91.4
Qoyun əti	4.1	4.4	5.0	0.1	0.1	0.0	97.6	98.3	99.8
Quş əti	2.1	2.2	3.9	5.5	3.1	3.2	27.8	41.4	55.1
Süd və süd məhsulları	121.5	130.0	148.3	27.3	18.2	21.8	81.6	87.7	87.2
Yumurta	3.6	3.8	5.4	0.9	0.6	0.1	79.8	87.0	101.4

bostan istehsalı 8,7 dəfə və meyvə istehsalı 1,4 dəfə artmışdır. Aqrar islahatlar heyvandarlığın inkişafına da öz müsbət təsirini göstərmişdir. Belə ki, 1995-ci illə müqayisədə 2005-ci ildə respublikada mal-qaranın sayı 1,4 dəfə, qoyun və keçilərin sayı 1,6 dəfə artmışdır. Eyni zamanda həmin dövrlə müqayisədə ət istehsalı (diri çəkiddə) 1,9 dəfə, süd istehsalı 1,5 dəfə, yumurta istehsalı 1,9 dəfə, yun istehsalı 1,5 dəfə artmışdır.

Təhlil göstərir ki, ölkə əhalisinin ərzaq məhsullarına olan tələbatının ödənilməsində daxili istehsalın xüsusi çəkisi ilbəil yüksəlir. Artıq əhalinin kartof, tərəvəz, meyvə və bostan məhsullarına olan tələbatı daxili istehsal hesabına ödənilir, taxıl, ət, süd, yumurta məhsullarına tələbatının ödənilməsində isə xeyli irəliləyiş əldə olunmuşdur.

Bunu Dövlət Statistika Komitəsinin ölkənin əsas növ ərzaq məhsulları ilə özünütəminatmə səviyyəsinə dair məlumatlarından görmək olar.

Cədvəl məlumatlarından aydın olur ki, 1998-2004-cü illərdə əsas ərzaq məhsullarının adambaşına istehsalı xeyli artmış (meyvə və üzüm istisna olmaqla), adambaşına kartof və ət idxalı azalmışdır. (4) Əhalinin özünütəminatmə səviyyəsində də dəyişikliklər baş vermişdir. Göstərilənlərlə yanaşı, əhalinin istehlak xərclərində ərzaq məhsullarının payı 1995-ci ildə 76%, 2000-ci ildə 66,3%, 2004-cü ildə 58,1% olmuşdur. Bu azalma ilə yanaşı əhalinin müxtəlif xidmətlərə görə istehlak xərcləri 6,0%-dən 2004-cü ilə 28,2%-ə çatmışdır. (3)

Kənd təsərrüfatının inkişafı və ərzaq məhsullarının səviyyəsi əsasən özəl strukturların formalaşması və müstəqil fəaliyyəti ilə əlaqədar olmuşdur. İstehsal olunan məhsulların 99,7%-i özəl bölmənin payına düşür. 2005-ci il də kənd təsərrüfatının inkişafında uğurlu il olmuşdur. Əksər kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının xeyli artması hesabına 2004-cü ilə nisbətən 2005-ci ildə ümumi məhsulun artımı 7,5%, o cümlədən bitkiçilik məhsulları istehsalının artımı 10,5%, heyvandarlıq məhsullarının artımı 3,6% təşkil etmişdir.

Ölkədə istehsal olunan bitkiçilik məhsullarının ixracı da ildən-ilə artmaqdadır. 1996-cı ildə respublikadan 55,1 milyon ABŞ dolları dəyərində bitkiçilik məhsulları ixrac edilmişdisə, 2004-cü ildə bu göstərici 92,1 milyon, 2005-ci ildə isə 219 milyon ABŞ dolları olmuşdur. İdxal olunan kənd təsərrüfatı və emal məhsullarının həcmi 10,1% azalmış, ixrac məhsullarının həcmi isə 3,6 dəfə artmışdır.

Aqrar siyasətin formalaşması istiqamətində Respublika Prezidentinin imzaladığı qanun, fərman və digər normativ-hüquqi sənədlər aqrar islahatların daha da dərinləşməsinə və kənd təsərrüfatında sahibkarlığın inkişafına əsaslı təkan vermişdir. Ötən illər ərzində kənd yerlərində canlanma əmələ gəlmiş, kənd əhalisinin iqtisadi-sosial vəziyyətinin yaxşılaşması prosesi müşahidə olunmaqdadır.

Aqrar islahatların birinci mərhələsinin nəticələrinin təhlili göstərir ki, artıq təsərrüfatların torpaq və

əmlakına mülkiyyət hüququna sahib olan şəxslərdə sahiblik hissi artmış, yeni istehsal münasibətləri formalaşmış, bazarın tələb-təklifinə uyğun az məsrəflə daha çox məhsul istehsalına meyl yaranır. Kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətlərinin liberallaşdırılması, təsərrüfatların fəaliyyətinə əsassız müdaxilələrin qarşısının alınması, idxal-ixrac əməliyyatlarında sərbəstlik yaranması, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı üçün gətirilən mal-materialların idxalında rüsumların ləğv edilməsi, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların 1999-cu ildən başlayaraq 10 il müddətinə torpaq vergisi istisna olmaqla qalan vergilərdən azad edilməsi aqrar sahədə məhsul istehsalının artımına böyük kömək göstərmişdir.

Respublika əhalisinin 48,5%-i kənddə yaşayır. Məşğul əhalinin isə 39,5%-i kənd təsərrüfatı sahəsində işləyir. (3.64,99). Aparılan təhlillər deməyə əsas verir ki, rayonlarda yerli xammal və materiallardan, təbii ehtiyatlardan və əmək resurslarından səmərəli istifadə etməklə bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə əsaslanaraq aqrar sahəni daha da inkişaf etdirməyə, daha çox məhsul istehsalına nail olmaq olar.

Görülmüş işlər, əldə olunmuş nəticələrlə yanaşı qarşıda duran vəzifələr və həlli vacib hesab edilən məsələlər hələ çoxdur. Belə ki, maliyyə və texniki bazanın zəif olması, sahələrə investisiyanın ayrılmasının məhdudluğu, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların gəlirlərinin qeyri-stabil və aşağı olması, yerlərdə müasir tələblərə cavab verən aqrotexservis müəssisələrinin olmaması, kəndlərdə istifadə olunan texnikaların 90-95%-nin istismar müddətinin başa vurması, damazlığın və toxumçuluğun müasir tələblərə cavab verməməsi, torpaqların şoranlaşmasının getdikcə artması, istehsalçıların maliyyə imkansızlığı səbəbindən mineral gübrələrdən və pestisidlərdən istifadə edə bilməməsi sahibkarların məhsul istehsalında rastlaşdığı əsas problemlərdəndir.

Bir ictimai-siyasi formasiyadan digərinə keçidin doğurduğu problemlərin sürətli həlli istiqamətində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə 24 noyabr 2003-cü il tarixdə "Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında" imzaladığı fərmanda ölkə iqtisadiyyatında müşahidə olunan dinamik inkişafın daha da sürətləndirilməsi yolları elmi-nəzəri və praktiki əsasda göstərilmişdir.

Bu fərmanın əsas məramını iqtisadiyyatın neftdən asılılığının azalması, əvəzində milli sənayenə və istehsal potensialının artırılması təşkil edir. Həmin fərmanın davamı olaraq Prezident İ.Əliyevin "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)nin təsdiq edilməsi haqqında" 11 fevral 2004-cü il tarixli fərmanı isə bölgələrin iqtisadi inkişafını əlaqələndirmək, mövcud fərqi mümkün qədər aradan qaldırmaq, yeni iş yerləri açmaq kimi vacib məsələlərin həyata keçirilməsini,

regionlarda sahibkarlığın inkişafını sürətləndirməklə əhalinin məşğulluğunun artırılması və yoxsulluğun səviyyəsinin azaldılmasını nəzərdə tutur.

Mikroiqtisadi göstəricilərin təhlili göstərir ki, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal artımı əsasən ekstensiv yolla həyata keçirilir. Belə ki, bitkiçilik məhsullarının istehsalı əkin sahələrinin genişləndirilməsi hesabına olursa, heyvandarlıq məhsullarının istehsalı mal-qaranın baş sayının artırılması nəticəsində əldə edilir. Respublikanın əkin dövrüyyəsində olan torpaqların, mal-qaranın əsas yem bazası olan yay-qış otlaqlarının məhdud sahəsini nəzərə alaraq aqrar sahədə məhsul istehsalının artımına nail olmaq üçün onların intensiv inkişafına və investisiya yönəldilməsinə diqqət yetirilməsi vacib amil kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Araşdırmalar göstərir ki, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının artırılmasına baxmayaraq, mövcud potensialdan hələ tam istifadə edilmir. Bir çox sahibkarlar hər hektardan 60-65 sentner taxıl, 30-35 sentner pambıq, 350-400 sentner kartof, 350-380 sentner tərə-

cədvəl 2

Kənd təsərrüfatı bitkilərinin orta məhsuldarlığı (sent)

	1995	1996-2000	2004	Potensial ehtiyatlar	potensial ehtiyatlara nisbətən fərq, dəfə	
					1996- 2000-ci illə nisb.	2004-cü illə nisbətən
Taxıl	15.1	19.0	26.5	60	3.1	2.2
Pambıq	13.0	9.1	17.4	30	3.3	1.7
Tütün	14.6	18.5	24.6	30	1.6	1.2
Kartof	97	92	137	300	3.3	2.2
Tərəvəz	157	149	135	350	2.3	2.6
Bostan	73	81	112	200	2.6	1.8
Meyvə və giləmeyvə	31.2	51.0	51.4	150	2.9	2.9
Üzüm	32.6	31.9	38.9	170	5.3	4.4
Çay	10.3	2.9	2.9	5	1.7	1.7

vəz, 200 sentner meyvə və s. məhsullar əldə edirlər. Beləliklə ölkə üzrə potensial ehtiyatlar hələ çoxdur. Bunun aşağıdakı cədvəl məlumatlarından görmək olar.

Cədvəl məlumatlarından görünür ki, 1996-2000-ci illərdə bitkiçilikdə mövcud potensialdan 1,6-5,3 dəfə, 2004-cü ildə isə 1,2-4,4 dəfə az istifadə olunmuşdur. Hesablamalar göstərir ki, 2004-cü ildə bitkiçilikdə mövcud potensialdan səmərəli istifadə edilərsə kənd təsərrüfatının ümumi məhsul istehsalını 1,5 dəfə artırmaq mümkün olardı. Bunun üçün hesab edirik ki, istehsalın və emalın stimullaşdırılması tədbirləri həyata keçirilməli, sahələrə investisiya yönəldilməlidir.

Regionların 2004-2008-ci illərdə inkişafına dair Dövlət Proqramında bölgələrin inkişafına yönəldilmiş digər tədbirlərlə yanaşı kənd təsərrüfatı istehsalçılarına aqrotexniki və aqrokimyəvi xidmətin yaxşılaşdırılması, onların yeni texnikalarla təmin edilməsi, yüksək məhsuldarlığa malik bitki sortları və damazlıq materialları ilə təmin olunması üçün damazlıq və toxumçuluğun, baytarlıq xidmətinin inkişaf etdirilməsi, möv-

cud emal müəssisələrinin modernləşdirilməsi, yenilərinin tikilməsi, intensiv texnologiyaların tətbiqi və digər tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur ki, bu da kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının intensiv yolla artırılmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Dövlət proqramından irəli gələn vəzifələrin icrasına uyğun olaraq Respublika Prezidentinin 23 oktyabr 2004-cü il tarixli "Aqrar bölmədə lizinqin gücləndirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında" fərmanı ilə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının müasir texnika ilə təchizatının çevik şəkildə tənzimlənməsini təmin etmək üçün "Aqrolizinq" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti yaradılmışdır. Bu cəmiyyət kənd təsərrüfatı texnikalarının lizinq yolu ilə hüquqi və fiziki şəxslərə icarəyə verilməsini və ya satılmasını həyata keçirir. Dövlət büdcəsindən 2005-ci və 2006-cı illər üçün cəmiyyətə 50 milyon yeni Azərbaycan manatı ayrılması nəzərdə tutulmuşdur. 2005-ci ildə ayrılan 20 milyon manat hesabına Respublikaya 259 ədəd taxılıyaqan kombayn, 300 ədəd təkərli traktor, 30 ədəd mini traktor (qoşqu avadanlıqları ilə birlikdə), 636 ədəd müxtəlif adda kənd təsərrüfatı texnikası alınıb gətirilmişdir. Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının gübrə və pestisidlərə olan tələbatının ödənilməsi üçün 2005-ci ildə 4,6 milyon manat ayrılmış və 25,2 min ton, o cümlədən 400,2 ton azot, 21100 ton superfosfat gübrəsi alınmışdır. 2006-cı ildə dövlət büdcəsindən 10 milyon manat pestisidlərin və gübrələrin, 28 milyon manat kənd təsərrüfatı texnikasının alınması üçün vəsait ayrılması nəzərdə tutulmuşdur. İstehsalçılara xidmətin yaxşılaşdırılması üçün Nazirlər Kabinetinin 21 oktyabr 2005-ci il tarixli sərəncamı ilə 10 rayonda Regional Aqrotexservis və Təchizat bazaları yaradılması və həmin bazaların maddi-texniki təchizatını möhkəmləndirmək üçün onlara 172 min manat dəyərində müxtəlif nəqliyyat və maşın mexanizmlər ayrılması nəzərdə tutulmuşdur. Bazalar kənd təsərrüfatı texnikalarının və aqrokimyəvi maddələrin qəbulunu, hüquqi və fiziki şəxslərə lizinqə verilməsini və satışını müəyyən olunmuş qaydada həyata keçirməlidirlər.

Dövlət proqramının icrasına uyğun olaraq "Aqrolizinq" ASC-nin regional bazalarının tərkibində 61 rayonda texniki xidmətin təşkili üçün servislərin yaradılması nəzərdə tutulur ki, artıq onlardan 16-sı yaradılmışdır.

Respublika əhalisinin heyvandarlıq məhsullarına olan tələbatının dolğun ödənilməsi, heyvandarlığın daha da inkişaf etdirilməsi məqsədilə mal-qaranın cins tərkibinin yaxşılaşdırılması, məhsuldarlığın artırılması, bu hesabla mövcud olan heyvanların baş sayının optimal səviyyədə saxlanması, qısırlılığın aradan qaldırılması üçün dövlət tərəfindən məqsədli tədbirlər həyata keçirilir. Nazirlər Kabinetinin 14 fevral 2006-cı il tarixli qərarı ilə 2006-2010-cu illərdə mal-qaranın cins tərkibinin yaxşılaşdırılması, qısırlılığın aradan qaldırılması üçün rayonlararası (zona) baytarlıq laboratoriyaları

yalarının nəzdində regional süni mayalama mərkəzlərinin, rayon baytarlıq laboratoriyalarının, qəsəbə və kənd baytarlıq məntəqələrinin nəzdində 900 süni mayalama mərkəzlərinin yaradılması nəzərdə tutulur ki, bu da bütün rayonları əhatə edəcəkdir. Bununla yanaşı damazlıq işinin yaxşılaşdırılması üçün Dövlət proqramının icrasına uyğun olaraq özəl damazlıq təsərrüfatlarının yaradılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirilir.

Aqrar islahatların uğurla həyata keçirilməsində, ölkədə məhsul istehsalının artırılmasında və ərzaq təhlükəsizliyi probleminin qisməndə olsa həll edilməsində Respublika Hökumətinin kənd təsərrüfatı sahəsinə diqqəti ilə yanaşı bir sıra Beynəlxalq maliyyə qurumlarının və xarici ölkələrin texniki və maliyyə yardımlarının da böyük rolu olmuşdur.

Dünya Bankının, Avropa Birliyi TASİS Proqramı, Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Təşkilatının (GTZ), FAO-nun, Yaponiya Hökumətinin, Hollandiya Hökumətinin, Asiya və İslam İnkişaf Banklarının, İFAD-ın güzəştli kreditləri, investisiya layihələri və texniki yardımları ilə ölkəmizin kənd təsərrüfatında özəl sektorun dəstəklənməsi, dağ və yüksək dağlıq ərazilərin inkişaf etdirilməsi, kartof toxumçuluğunun inkişafı, süni mayalama xidmətlərinin yaradılması, ərzaq təhlükəsizliyi və s. istiqamətlərdə tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Dünya Bankının "Kənd təsərrüfatının inkişafı və kreditləşdirilməsi" Layihəsinin Müsəbiqəli Qrant Proqramı çərçivəsində elmi nəticələrin təbliği və yayımı məqsədilə 2001-ci ildən 2006-cı ilədək aqrar elminin müxtəlif sahələri üzrə 43 Qrant Layihəsi təsdiq olunaraq 35 rayonun 118 kəndində və 600-dən çox fermer təsərrüfatında yeni texnologiyaların tətbiqi və yayılması tədbirləri həyata keçirilir.

Ölkədə beynəlxalq təşkilatlar və xarici ölkələrin maliyyə qurumları tərəfindən həyata keçirilən layihələr çərçivəsində alınan vəsait hesabına aqrar bölmənin texniki təchizatının yaxşılaşdırılması istiqamətində tədbirlər davam etdirilir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası ilə Yaponiya Hökuməti arasında imzalanmış Qrant sazişinə əsasən 1998-2005-ci illərdə Respublikaya cəmi 798 ədəd müxtəlif kənd təsərrüfatı texnikası gətirilmişdir. Əvvəllər Yaponiya Hökumətinin Qrantı hesabına alınmış texnikaların istifadəsindən Tərəfdaşlıq Fonduna toplanmış vəsait hesabına 64 traktor, 62 kombayn, 226 digər kənd təsərrüfatı maşınları alınmış və onlar yeni aqroservis müəssisələrinə lizinqə verilir.

Kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi istiqamətində həyata keçirilən aqrar siyasət nəticəsində xeyli irəliləyiş əldə olunsa da, hələ həllini gözləyən xeyli problemlər qalmaqdadır. Belə ki, istehsala aqroetxservis xidmətinin yaxşılaşdırılması istiqamətində müəyyən tədbirlər həyata keçirilsə də, kənddə mövcud olan texnikaların yararsızlığı və çatışmazlığı aqroetxniki tədbirlərin optimal müddətdə həyata keçirilməsinə,

məhsulun vaxtında və itkisiz yığılmasına imkan vermir. Bu da istehsalçıya xeyli ziyan vurur.

Ölkədə torpaqların 1,2 mln hektarı müxtəlif dərəcədə şoranlaşmış, 43,8%-i müxtəlif növ eroziyalara məruz qalmış, 50 min hektardan artıq torpaq çirklənmişdir.

Araşdırmalardan aydın olur ki, respublikada 2004-cü ildə əkin altında olan torpaqların 80%-i suvarılan torpaqlar olmuşdur. Suvarılan kollektor-drenaj sistemləri yalnız 610 min hektar sahəni (41,3%) əhatə edir. Ümumi su çatışmazlığı adi illərdə 3,7 mlrd m³ (50%), quraqlıq illərdə 4,75 mlrd m³ (64%) bərabərdir. Suvarma sistemlərinin köhnəlməsi səbəbindən 40%-ə qədər su itkisinə yol verilir.

İstehsal olunan aqrar-sənaye məhsullarının qablaşdırılması üçün müasir taralar, xüsusən şüşə və plastik qablar çatışmır. Respublikada kimya sənayesinin inkişafı ölkə daxilində ərzaq məhsullarının qablaşdırılması obyektlərinin tikintisinə əlverişli şərait yaradır.

Hesablamalar göstərir ki, yığımın təşkili, emal, nəqliyyat və aqromarketing infrastrukturalarının çatışmamaması səbəbindən tərəvəz istehsalının 50%-ə yaxın hissəsi itkiyə gedir. Odur ki, respublikada aqrar islahatların dərinləşməsi və onun növbəti mərhələsində aqrar sahənin daha da inkişaf etdirilməsi böyük həcmli maliyyə vəsaitinin qoyuluşunu, texniki yardımı, yeni texnologiyaları, aqrar elmin bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun qurulmasını, aqrar emal sənayesinin, aqromarketing və aqroservis xidmətlərinin, bitki və heyvan mühafizəsi sisteminin, kənd təsərrüfatının gübrə və kimyəvi mühafizə preparatları ilə təchizinin gücləndirilməsini, istehsalçıların məsləhət və informasiya qıtlığının aradan qaldırılmasını tələb edir. Bu problemlərin həllinin dövlət tərəfindən dəstəklənməsi Respublika Prezidentinin aqrar sahənin inkişafı sahəsində yeritdiyi siyasətin tərkib hissəsi olmaqla 11 fevral 2004-cü ildə imzaladığı "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)"da öz geniş əksini tapmışdır. Dövlət Proqramı qarşısındakı 5 ildə ümumi daxili məhsulun strukturunda bütün sahələrin, o cümlədən kənd təsərrüfatının artım tempinin orta hesabla ildə 10-15%, istehsalın real artımının isə 62,5% təşkil etməsini, 600 min yeni iş yerlərinin açılmasını nəzərdə tutur ki, artıq proqramın icrasına başlandıqı ötən 2 il ərzində 346 min yeni iş yeri açılmışdır. Bunun da 172,9 min nəfəri kənd ərazilərinin payına düşür.

Respublika Prezidenti cənab İ.Əliyevin 2003-cü ildə keçirilən Prezident seçkisi zamanı namizədliyini irəli sürərkən platformanın əsas tərkib hissəsi olaraq seçiləcəyi zaman əsas diqqətini regionların inkişafına yönəldiləcəyi söz vermişdir. O öz vədinə əməl edərək regionların inkişafına diqqəti günü-gündən artırır, Dövlət Proqramının icrası prosesini hər zaman diqqətdə saxlayır. Bu proqramın ölkəmizin sosial-iqtisadi yüksəlişindəki müstəsnalığını yüksək qiymətləndirən

cənab İ. Əliyev Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrinə ardıcıl səfərləri zamanı onun icra vəziyyəti ilə yerində maraqlanır, görülən işlərin səmərəliliyini artırmaq üçün icra strukturlarının rəhbərliyinə müvafiq tapşırıqlar verir. Ölkə başçısı mövcud problemlərin həllinə kömək məqsədilə regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair əlavə tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün sərəncamlar imzalamışdır.

Qeyd edək ki, Dövlət Proqramına müvafiq olaraq neftdən əldə olunan gəlirlərin ölkə iqtisadiyyatının digər vacib sahələrinin inkişafına yönəldilməsi, qeyri-neft sektorunu, o cümlədən kənd təsərrüfatının inkişafına dair yaxın illər üçün Azərbaycan iqtisadiyyatının neft amilindən asılılığının aradan qaldırılması, bu təbii sərvətin gələcək nəsillər üçün qorunması imkanlarını genişləndirir.

Respublika Prezidenti cənab İ.Əliyev 2006-cı il fevralın 17-də regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramının 2-ci ilinə həsr olunmuş konfrasında bir daha bəyan etmişdir ki, ölkənin iqtisadi sahəsində qarşıda duran ən önəmli məsələlərdən biri kənd təsərrüfatının, infrastrukturun inkişafıdır. O, demişdir: "Mən həmişə deyirəm, əgər hər bir kəndin problemi həll edilərsə, deməli, ölkədə bütün problemlər həll olunar".

Kəndin problemlərinin həlli, infrastrukturun inkişaf etdirilməsi eyni zamanda kənddə sahibkarlığın inkişaf etdirilməsindən, kənd yerlərinin inkişafından, o cümlədən aqrar istehsalın stimullaşdırılmasından çox asılıdır. Dövlət tərəfindən bu sahəyə edilən maliyyə yardımı ilə yanaşı xarici investisiyanın da cəlb edilməsi imkanlarından səmərəli istifadə edilməlidir. Sahibkarlıq fəaliyyətinin daha da stimullaşdırılması və günün tələblərinə uyğunlaşdırılması baxımından Respublikada İxracın və İnvestisiyaların Təşviqi Fondunun fəaliyyətinin daha da gücləndirilməsi istiqamətində atılan addımların əhəmiyyəti böyükdür.

Respublikamızda sahibkarlığın inkişafına təkan verəcək xarici investisiyaların cəlb olunması, qeyri-neft sektorunda ixrac yönümlü istehsalı, sahibkarlığı-

nın inkişafının təmin edilməsi qarşıya mühüm vəzifələr kimi qoyulmuşdur. Bu baxımdan son iki ildə xarici dövlətlərin rəsmi və işgüzar dairələrinin iştirakı ilə biznes forumların keçirilməsi ənənəsi də davamlı xarakter almışdır.

Ölkədə investisiya qoyuluşu üçün yaranmış münbət şəraiti nəzərə alaraq respublikanın regionlarının aqrar sferada inkişafının təmin edilməsi məqsədilə aşağıda qeyd olunan prioritet istiqamətlər üzrə xarici investisiyaların cəlb olunması üçün geniş imkanlar vardır:

- respublikada azot gübrəsi istehsal edən zavodun tikilməsi və mövcud Sumqayıt superfosfat zavodunun modernləşdirilməsi;
- heyvandarlığın sahələri üçün balanslaşdırılmış qarışıq yem və yem əlavələri istehsal edən müəssisələrin fəaliyyətinin bərpası, kəndlərdə orta və kiçik həcmli yem istehsalı sexlərinin tikintisi;
- sənaye donuzçuluğu inkişaf etdirilməsinin dəstəklənməsi, nohur balıqçılığının və arıçılığın inkişafına köməklik göstərilməsi;
- kənd təsərrüfatı bitkilərinin toxumçuluğunun və tingçiliyinin inkişaf etdirilməsi;
- kənd yerlərində kiçik aqrar emal müəssisələrinin, xüsusilə ət, süd, meyvə-tərəvəz emalı şəbəkəsinin yaradılması, şərabçılığın inkişaf etdirilməsi;
- respublikada aqrar emal sənayesi üçün yardımçı materiallar (şüşə və plastik qablar, tıxaclar, yeşiklər və s.) istehsalı müəssisələrinin qurulması;
- regionlarda infrastrukturun yaxşılaşdırılması, sosial obyektlərin inşasına vəsait ayrılması;
- respublikanın iqtisadi regionlarında kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarükü üzrə qurumların və iri şəhərlərdə kənd təsərrüfatı məhsullarının topdansa-tiş bazarının yaradılması və s.

Beləliklə, yuxarıda göstərilənlərin nəzərə alınması aqrar istehsalın inkişafına, aqrar bölmənin bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında formalaşmasına, ölkəmizdə investisiya qoyuluşunun artmasına imkan verə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər) təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 fevral 2004-cü il tarixli Fərmanı ("Respublika" qəzeti, xüsusi buraxılış, 13.02.2004-cü il).
2. Azərbaycanın kənd təsərrüfatı. Statistik məcmuə. Bakı, 2005. 294 s.
3. Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2005. Bakı, 869 s. (s.152).
4. Azərbaycanda ərzaq təhlükəsizliyi 2005 (Statistik məcmuə) Bakı, 2005, 897 s. (s. 109-115).
5. İbrahimov İ.H. Aqrar iqtisadiyyatın aktual problemləri. Bakı, 2002. 220 s.
6. İbrahimov İ.H. Kənd təsərrüfatının inkişafı və sahibkarlığın formalaşması problemləri. Bakı, 2005. 360 s.